

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 12/35, p. 393-406

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12768>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

This article was checked by iThenticate.

MERİNİ HÜKÜMDARI EBÜ YÜSUF YAKUP EL-MANSÜR'UN ENDÜLÜS MÜSLÜMANLARINA OLAN DESTEĞİ

*Yasemin SARI**

ÖZET

Bu makalede Meriniler'in altıncı sultanı Ebü Yüsuf Yakup el-Mansür'un Hıristiyan saldırıları karşısında ezilen Endülüs Müslümanlarına yönelik verdiği destek ve oraya yönelik gerçekleştirdiği cihad seferberliğinden bahsedilecektir. Endülüs'teki Müslümanların Hıristiyanlar tarafından saldırılara maruz kalması sebebiyle yardım çağrısında buldukları Sultan Ebü Yüsuf Yakup, ülkesindeki sorunları çözdükten sonra Endülüs'e cihad seferberliği başlatmıştır. Bu amaçla dört kez Endülüs'e geçmiştir. İlk seferini 674 yılında (1275) gerçekleştiren Ebü Yüsuf, İstece (Écija) yakınlarında karşılaştığı düşman ordusunu yenilgiye uğratmıştır. Bu zafer, Endülüs ruhunun yeniden canlanmasını sağlarken diğer taraftan Endülüs'te bir süre daha kalmalarının ümidi olmuştur. İkinci seferini 677 yılında (1277) gerçekleştiren Ebü Yüsuf, Benî Eşkilüle ailesinin de desteğini alarak Mâleka'da (Malaga) otorite kurmuştur. Bu durum Nasriler tarafından Endülüs topraklarında tahakküm olarak algılanmış, bu da onları Merinilerle küstürürken Hıristiyanlarla ittifak kurmaya sevk etmiştir. Bu arada Meriniler, Benî Eşkilüle askerini kendi safına katıp Kastilya Krallığı'nın hâkimiyeti altındaki topraklara baskı oluşturmak amacıyla saldırılar gerçekleştirmiştir. 681 yılında (1282) gerçekleştirdiği üçüncü seferini Kastilya tahtında yaşanan iç savaş sebebiyle Kral Alfonso'nun tahtını kaptırdığı oğluna karşı kendisinden yardım isteği üzerine gerçekleştirmiştir. Bunun neticesinde daha önce aralarının açıldığı Nasriler ile sulh yapılırken Kastilya tahtında herhangi bir değişiklik olmamıştır. 684 yılında (1285) gerçekleştirdiği ve askeri bakımdan en güçlü seferi olan dördüncü seferi ise önemli kale ve şehirlerin fethini sağlarken aynı zamanda Kral Sancho'yu şartları ağır olan bir antlaşmaya mecbur bırakmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ebü Yüsuf Yakup el-Mansür, Meriniler, Nasriler, Kastilya Krallığı.

* Yrd. Doç. Dr., Namık Kemal Üniversitesi, E-mail: ysari@nku.edu.tr

SUPPORT OF THE MARINIDE RULER ABU YUSUF YAKUP AL-MANSUR TO THE ANDALUSIAN MUSLIMS

ABSTRACT

The support given by Abu Yusuf Yaqub al-Mansur, the sixth sultan of the Marinids, to the Andalusian Muslims who were oppressed in the face of Christian attacks, and the jihad mobilization he carried out there will be discussed in this paper. Sultan Abu Yusuf Yaqub, who was called for help by the Muslims in Andalusia since they were exposed to the attack by the Christians, initiated the jihad mobilization to Andalusia after he solved the problems in his country. For this purpose, he went to Andalusia four times. Abu Yusuf carried out his first mobilization in 674 (1275) and defeated the enemy army encountered near İstece (Écija). This victory enabled the Andalusian spirit to revive and also gave them hope to stay in Andalusia for a while longer. Abu Yusuf carried out his second mobilization in 677 (1277) and established the authority in Måleka (Malaga) by getting the support of the Benî Eşkilüle dynasty. This was perceived by the Nasrids as domination in the Andalusian territories, which led them to take offence at the Marinids and to ally with the Christians. In the meantime, the Marinids carried out attacks with the aim of creating pressure on the territories under the domination of the Kingdom of Castile by bringing the soldiers of Benî Eşkilüle to their side. He carried out his third mobilization in 681 (1282) upon King Alfonso's request for help from him against his son, who seized his throne, due to the civil war experienced in the Castilian throne. As a result of this, peace was made with the Nasrids with whom they had fallen out previously, and no change was experienced in the Castilian throne. His fourth mobilization that he carried out in 684 (1285) and was militarily the most powerful one enabled the conquest of important castles and cities and also obliged King Sancho to a treaty with severe terms.

STRUCTURED ABSTRACT

The jihad mobilization initiated by Abu Yusuf Yaqub al-Mansur (656-685/1258-1286), who was famous for his courage, justice and scientific personality, of the Marinids, who ruled for nearly three centuries in the Maghreb after the Murabits (1056-1147) and the Almohads (1130-1269), against the Spanish Christians will be discussed in this paper. The Marinids, who belonged to the Zenata tribe of Berber origin and ruled over Maghreb al-Aqsa (Morocco) between 1196-1465, considered themselves as the successors of the Murabits and the Almohad State both in the Maghreb and Andalusia after their collapse in the Maghreb and continued the jihad activity that the Murabits and the Almohads initiated in Andalusia. Unlike the Hafsids (1228-1574) and the Abd al-Wadids (1235-1550), their contemporaries who were not willing to agree with the jihad idea in Andalusia, they always kept the jihad idea against the Christians in Spain alive. For this purpose, Sultan Abu Yusuf Yaqub al-Mansur, who was known as the real founder of the Marinids dynasty, carried out four mobilizations against the Andalusian Christians and succeeded in all of them. These mobilizations of him that lasted for ten years correspond to the last period of his thirty-year reign.

Turkish Studies

Abu Yusuf al-Mansur was engaged in making important breakthroughs to strengthen his dominance in the Maghreb during the first years of his rulership. Therefore, he did not carry out mobilizations to Andalusia in which he personally participated during this period; however, he did not neglect to send military troops for support. The first one of the troops he sent for this purpose consisted of 3000 people commanded by Muhammad b. Idris. In 659 (1261), the Portuguese were encountered near Sherish (Jerez). In the following years, two more troops consisting of 3000 people were also sent. As a result of these mobilizations, it was ensured that the Kingdom of Castile was considerably defeated against the Muslims, on the other hand, the Muslims cheered up as a result of the victories they gained, the way for the revival of the Andalusian spirit was paved, and it became easy for the Nasrid Dynasty to act independently of the Spanish Kingdom. Abu Yusuf Yaquub al-Mansur was not able to send any aid over the next ten years. In this period, while he was dealing with the Almohads who were in their final period, on the other hand, he was taking on the Abd al-Wadids who were threatening the eastern region of his country.

Within ten years during which Abu Yusuf Yaquub al-Mansur paused the Andalusian mobilizations, the Andalusian Muslims, who were exposed to Spanish attacks, had very difficult times. Amir al-Muminin Abu Yusuf Yaquub thought, when he strengthened his dominance in the territories of the Maghreb, that the time came to support their persistent call for help and took action to carry out his first mobilization. He carried out it when the Nasrid (Granada) Ruler Muhammad al-Fakih II requested for help from him because of the fact that Qadis (Cadix) and Mursiye (Murcia) were seized by the kingdoms of Castile and Aragon. He defeated them in the İstecece (Écija) battle near Cordoba and captured great numbers of prisoners and spoils (674/1275). This victory enabled the Muslims to hang on in Andalusia for a while longer by repulsing the Christian attacks. Following this victory, Sultan Abu Yusuf Yaquub al-Mansur this time carried out his second mobilization to repulse the Spanish troops carrying out attacks against the Muslim-dominated regions.

In the meanwhile, the fact that he appointed a governor upon the death of the governor of Malaga caused the Nasrid dynasty to think that the Marinids were attempting to dominate the region. For this purpose, they attempted to get them out of the region by allying with the Christians against them. Abu Yusuf, who continued his activities against the Christians during this time, walked over the İşbîliye (Seville) and defeated the Christian army (677/1277). He carried out his third mobilization, which was supported by the Nasrids (Granada), upon King Alfonso's request for help from him against Sancho, his son who seized his throne, due to the civil war experienced in the Castilian throne (681/1282). This mobilization of him led them to make peace with the Nasrids with whom they had fallen out previously and did not bring about any change on the Castilian side. His last mobilization was militarily the most powerful mobilization of him. This mobilization of him, in which he attacked both from the land and sea, ensured that important cities and castles were captured and resulted in peace in return for the commitment that King Sancho would not attack Granada and would not damage the Muslim merchants (684/1285). One of the most important activities of Abu Yusuf

Turkish Studies

Yaqub al-Mansur for the benefit of Andalusian Muslims was that he made the jihad tradition permanent in the region by establishing the Ceşşü'l-guzât organization.

Abu Yusuf Yaqub al-Mansur, known for his courage, justice and scientific personality, is accepted as the real founder of the Marinids Dynasty. After he extended his area of dominance in the region along with the territories he captured from the Abd al-Wadids and the Almohads in Maghreb al-Aqsa, he put an end to the Almohad State and strengthened his presence in the region. The point that makes his period important is the military activities he carried out to protect the Andalusian Muslims. He supported the Andalusian Muslims by sending military troops, then he carried out four mobilizations within ten years by going personally, and the spirit of jihad was kept alive in each of these mobilizations. Sultan Abu Yusuf Yaqub al-Mansur spent his entire performance to perform jihad in Andalusia unlike the Abd al-Wadids and the Sa'diler, their contemporaries ruling over the Maghreb, and this showed that he sustained the sense of jihad of the Murabits and the Almohads. Moreover, they also did not think of establishing dominance in the region like the Murabits and the Almohads who existed in the Maghreb before them. Although the state of chaos and conflict experienced by the kingdom of Castile offered a great opportunity to recapture the lost territories of Andalusia, the balance policy that the Nasrid Dynasty pursued between the Kingdom of Castile and the Marinids posed an obstacle to acting in unison; on the other hand, the uselessness of military actions of the Marinids that did not lead to ultimate result led to the failure in utilizing the opportunity. The military activities carried out by Abu Yusuf in the region did not go beyond destroying and weakening the Christian Kingdom of Castile. In spite of everything, it is an undeniable fact that the activities carried out by the Marinid dynasty in the region extended the stay of the Muslims there for a while longer.

Keywords: Abu Yusuf Yakub al-Mansur, Marinides, Nasrids, Castilian Kingdom.

Giriş

Merînîler'i tek çatı altında toplamayı başaran Ebû Bekir b. Abdülhak'ın (642-656/1244-1258) (İbn Ebî Zer', 1972a, 291; İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 364) vefatının ardından yerine geçen oğlu Ebû Hafş Ömer b. Ebû Bekir b. Abdülhak (656-658/1258-1259) Fas halkının desteğini almasına rağmen Zenâte kabilesinin ileri gelenleri, amcası Ebû Yûsuf Yakup b. Abdülhak el-Mansûr'un Merînî tahtına geçmesini istiyorlardı (İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 364; Harekât, 1984, II, 14). İki taraf arasında çıkan karışıklıklar sebebiyle amcası Ebû Yûsuf Yakup el-Mansûr tarafından emirlikten uzaklaştırılan Ebû Hafş Ömer, kendisine verilen Miknâse valiliği ile yetinmek durumunda kaldı (İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 365; Ceran, 2013, s. 227-228). Böylece Ebû Yûsuf Yakup el-Mansûr dönemi başlamış oldu (656-685/1258-1286). Onun dönemi Merînîler'in Mağrib'te gücünü pekiştirdiği ve bölgede otoritesini sağladığı, aynı zamanda Endülüs Müslümanlarına yönelik cihad amaçlı seferlerin gerçekleştirildiği bir dönem olmuştur.

Ebû Yûsuf Yakup el-Mansûr, tahta geçtikten sonra yeğeni Ömer ile yaşadığı anlaşmazlığı fırsat bilen Abdülvâdiler ile yaptığı savaşı kazandı (İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 365), yeğenin ölümü üzerine ona verilen Miknâse kendisine bağlandı (İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 365). Diğer taraftan İspanyollar tarafından ele geçirilen Selâ şehrini geri alıp bu arada yeğeni Yakup b. Abdullah b. Abdülhak isyanını bastırarak Merînî ailesi içerisinde yaşanan anlaşmazlıkları sona erdirdi

Turkish Studies

(658/1260) (İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 366-367; Tamdoğan, 2014, s. 34; Ceran, 2013, s. 228). Aile içi sorunları halledip tüm Merîni topraklarındaki hâkimiyetini pekiştiren ve İspanyolların kendi ülkesine yaptığı saldırıları bertaraf eden Ebû Yûsuf Yakup, son dönemlerde iç karışıklıklar yaşayan ve çöküş sürecine giren Muvahhidlerle zaman zaman savaşıyor zaman zaman sulh yapmak suretiyle bölgedeki otoritesini kalıcı hale getirmeye çalışmıştır.

Diğer taraftan Endülüs'te Hristiyanların miladi 718'de başlattığı ve yaklaşık sekiz asır süren Müslümanları İber Yarımadası'ndan (Península Ibérica) çıkarma düşüncesi (reconquista), büyük ölçüde başarıya ulaşmış, özellikle de XI. yüzyıldan itibaren İslam'ın bölgedeki hâkimiyet sahası giderek daralmaya başlamıştır. Bununla birlikte tüm çabalarına rağmen Müslümanları tümüyle çıkarmayı başaramamışlar, üstelik son dönemlerinde burada bir devlet kurmalarına da engel olamamışlardır. 1147-1229 tarihleri arasında yaklaşık seksen sene bölgede hâkim güç olan Muvahhidler'in son dönemlerinde İkâb'da (Las Navas de Tolosa) gerçekleşen savaşta büyük Haçlı ordusuna yenilmesi (609/1212), Endülüs'te pek çok şehrin düşmesine neden olurken bu durum Müslümanların elinde kalan şehirlerde otorite boşluğu meydana getirmiştir. Bazı liderler kendi başına hareket ederken bunlardan İbnü'l-Ahmer Muhammed b. Yusuf, bir süre İbn Hûd'a tabi olup onun öldürülmesini (635/1238) fırsat bilerek Gırnata'yı ele geçirmiş ve Nasrîler (Benî Ahmer) hanedanını kurmuştur (635/1238).¹ Nasrîler, kuruldukları tarihten itibaren Hristiyanların reconquista faaliyetleri çerçevesinde gerçekleştirdikleri saldırılara karşı dik bir duruş sergilemeye gayret etmişler, bunda bazen başarılı olmuşlar, bazen başarılı olamayıp toprak kaybına uğramışlardır. Bu arada düşmana karşı Müslüman devletlerden yardım istemeyi ihmal etmemişler, mümkün olduğunca bölgedeki varlıklarını korumaya yönelik performans sergilemişlerdir. Bunu da Endülüs'te yaşamakta olan Müslümanların hamisi sıfatı ile gerçekleştirmişlerdir.

a. Ebû Yûsuf Yakup el-Mansur'un İlk Döneminde Endülüs'e Yönelik Askerî Sevkiyat

Bu dönemde Mağrib'de Merîni liderliğinde filizlenmekte olan bu yeni oluşum, altıncı Merîni Sultanı Ebû Yûsuf Yakup döneminden itibaren Endülüs Müslümanlarının yardım taleplerini olumlu karşılayarak bu coğrafyada askerî faaliyetlerde bulunmaya başlamıştır. Nasrîler, Kastilya Krallığı ile aralarındaki antlaşmasına rağmen topraklarına yönelik yıpratıcı saldırıların bir türlü önünü alamayınca bu durum onları Merîniler'den yardım istemeye sevk etmiştir. Nasrî Devleti'nin ilk Sultanı Ebû Abdullah Muhammed b. Yûsuf İbnü'l-Ahmer el-Gâlib-Billâh'ın (629-671/1232-1272) yardım talebine olumlu cevap veren Merîni Sultanı Ebû Yûsuf Yakup, bu amaçla Endülüs'e Muhammed b. İdris b. Abdülhak kumandanlığında 3000 kişilik birlik göndermek suretiyle destek olmuştur. İbnü'l-Ahmer'in 659 yılında (1261) Şeriş (Jerez) civarında Portekizlilerle yaptığı bu savaşın ardından Kastilya Krallığına itaati bırakıp bağımsız hareket etmeye başlaması, Kastilya saldırılarına yol açmış, bunun üzerine Mağrib'den yeniden destek isteyen İbnü'l-Ahmer, kendisine verilen desteklerle Kastilya Krallığının hâkimiyetini üstünden atabilmiştir (Makkârî, 1990, s. 311; Şükürov, 2008, s. 46-47).

Kastilya Krallığı'nın ilerleyen günlerde benzer saldırılara giriştiği bilgisini alan Ebû Yûsuf Yakup el-Mansûr bu defa el-Fâris Âmir b. İdris kumandasında 3000 kişilik birliği Endülüs'e göndermiştir (661/1263). Ertesi yıl aynı şekilde Müslüman şehirlerinin saldırıya uğraması, İdris b. Abdülhak'ın oğulları Muhammed ve Âmir kumandanlığında 3000 kişilik askerî desteğin Endülüs'e sevk edilmesine yol açmıştır (662/1264) (İbn Ebî Zer', 1972b, s. 303; İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 393). Bu sırada fakîh ve aynı zamanda edîb olan Mâlik İbnü'l-Murahhal'ın (ö. 699/1300) Endülüs'te

¹ İbnü'l-Ahmer Muhammed b. Yûsuf tarafından 635 (1238) yılında Gırnata'da kurulan ve zamanla Vâdîâş (Guadix), Besta (Baza), Ceyyân (Jean), Mâleka (Malaga) ve Meriye (Almaria) şehirlerinin hâkimiyet altına alınmasıyla Endülüs'ün güneydoğusunda kurulan devlet (Ayrıntılı bilgi için bk. Yiğit, 2006, s. 420).

cihad edip zafere ulaşanlara yönelik yazmış olduğu kasidesi cihadı teşvik etmek maksadıyla Cuma namazını müteakip Fas'ta yer alan Karaviyyûn Camii'nde okunmuştur (İbn Ebî Zer', 1972a, s. 98; İnan, 1987, s. 47). Kastilya ordusunun Müslümanlar karşısında yenilgiye uğramasıyla sonuçlanan savaş, Şeriş'in (Jerez) kısa süreliğine de olsa Nasrîler'in eline geçmesini sağlamıştır (662/1264). Bu başarılı harekât Nasrî ordusu içinde olumlu sonuçlar doğurmuş, Endülüs ruhunun yeniden canlanmasını sağlamıştır. Nasrî Devleti'nin Hıristiyan Kastilya Krallığı'na karşı verdiği varoluş mücadelesi Merînî sultanlarında Ebû Yûsuf Yakup tarafından büyük ölçüde desteklenmiştir. Ebû Yûsuf Yakup'un destek mahiyetinde gerçekleştirdiği bu askerî seferleri, onların hem moral bulmalarını hem de askerî anlamda güçlenmesini sağlarken bölgede hâkimiyet kurmak amaçlı değil kurtarıcı ve himaye edici özellikte olmuştur.

Müslümanların birlikte hareket ederek Hıristiyanların genişleme siyasetine sekte vurmaya hedefleyen bu tutumlarından rahatsız olan İspanyollar, birtakım hazırlıklar yaparak harekete geçmeye karar verdiler. Bu maksatla Kral X. Alfonso (1252-1284) Endülüs şehirlerine saldırılar düzenleyerek kaleleri tek tek teslim almaya başladı (663/1265). Bu saldırılar bazı kalelerin Müslümanların elinden çıkarak Hıristiyanların eline geçmesine neden oldu. Endülüs Müslümanların bu zor günlerde yaşadığı sıkıntıları duyurmak maksadıyla Sebte Hâkimi Fakîh Ebû'l-Kâsım el-Azefî (ö. 677/1279), Mağrib beldelerinde yaşayan halka hitaben cihada teşvik eden bir risale hazırladı. Bu risalenin tüm Mağrib beldelerine gönderilerek halka okunması sağlandı (İbn Ebî Zer', 1972a, s. 102-108; Şükürov, 2008, s. 47). Ancak bu durum neticeyi değiştirmede. Nasrî Devleti bu saldırılar karşısında büyük kayıplar verdi. Bütün bunlar neticesinde İbnü'l-Ahmer, Hıristiyanlar karşısında tek başına varlık gösteremeyeceğini anlayıp Mağrib'de ittifak arayışlarına girdi, üstelik Hafsî Hükümdarı el-Müstansır-Billâh'a biatini arz etti, ancak umduğu desteği elde edemedi (İnan, 1987, s. 48-49; Şükürov, 2008, s. 48). Merînîler'in tüm çağrılara rağmen destek kuvvet gönderememeleri, bu tarihlerde Muvahhidlerle mücadele içinde olmaları ile açıklanabilir.

Bunu takip eden yıllarda Kral Alfonso Endülüs topraklarına saldırılarına devam etti. Hatta onun bu tutumu, bu topraklarda yaşamakta olan Müslümanlardan bazılarının Mağrib'e göç edip Tanca ve civarına yerleşmelerine neden oldu (664/1263). Ertesi yıl Kral Alfonso'nun saldırılarına bir yenisi daha eklendi. Bu durum karşısında çaresiz kalan Nasrî Hükümdarı Muhammed, bazı Endülüs şehirlerini vermek zorunda kaldı. Bu durum karşısında Endülüs Müslümanları yaşadıkları zorluklar karşısında yılgınlık göstermeyerek seslerini farklı şekillerde de olsa İslam âlemine duyurmaya çalıştılar. Dönemin şairlerinden Ebû'l-Bekâ Sâlih b. Şerîf er-Rundî'nin (ö. 684/1285), Endülüs şehirlerinin düşman eline geçtiğini anlattığı, Müslümanların başına gelen musibetleri tasvir ettiği, cihada davet ederek özellikle de Merînîler'den yardım istediği bir kasidesi Merînî hükümdarına gönderildi (665/1267) (İbn Ebî Zer', 1972a, s. 110, 112; Halife, 1994, Abdülkerîm, 1994, X, 299). Böylece Kastilya kralına karşı kendisinden yardım isterken bir nebze de olsa halkın diline tercüman olmaya çalışıyordu. Endülüs Müslümanlarının bir zamanlar İber Yarımadası'nın (Península Ibérica) tamamına hükmeder pozisyondayken zamanla dar bir çerçevenin içine hapsedilmesinin ve onu da kaybedebileceğinin endişesini yaşama duygusu çaresizliklerini daha da arttırıyordu.

Yardım ve destek bekledikleri Mağrib ise o tarihlerde yeni oluşumlar yaşıyor ve iç karışıklıklarla mücadele ediyordu. Bir tarafta Merînîler Devleti'nin kuruluş aşamaları tamamlanırken diğer tarafta Mağrib'de iç karışıklıklar ile mücadele eden Muvahhidler Devleti artık son zamanlarını yaşamaktaydı. Son Muvahhid Sultanı Murtezâ'nın öldürülmesinden sonra kendisini Muvahhid sultanı ilan eden Ebû Debbûs, Abdülvâdî Sultanı Yağmurasan b. Zeyyân ile birlik olup Merînîler'e karşı yaptıkları savaşta yenilgiye uğramıştır. Ebû Debbûs'un bu savaşta öldürülmesi üzerine Merâkeş'i muhasara eden Ebû Yûsuf Yakup, Muvahhidler Devleti'ne son vermiş (668/1269), bundan sonra "Emîrü'l-mü'minîn unvanını kullanmaya başlamıştır (İbn Ebî Zer', 1972a, s. 116-118; el-

Enîsü'l-mutrib, 1972b, s. 306-307; A'racî, 2004, s. 13). Abdülvâdî Sultanı Yağmurasan ise bu savaştan sağ kurtulmuştur. Ertesi yıl Emîrû'l-mü'minîn Ebû Yûsuf Yakup, Yağmurasan b. Zeyyân üzerine sefer düzenlemek üzereyken Gırnata Emiri İbnü'l-Ahmer'in göndermiş olduğu bir elçi kendisine ulaşmış, Endülüs halkının Hristiyan Kastilya Krallığı karşısında yaşadığı zorlukları anlatmış ve kendisinden askerî destek talebinde bulunmuştur (669/1271) (İbn Ebî Zer', 1972a, s. 126; İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 374-376). Bunun üzerine Merîni Sultanı, devletin ileri gelenlerini toplayıp onlarla Endülüs'ün durumu ve Nasrî Sultanı'nın askerî destek isteğini müzakere etti. Yapılan istişareler neticesinde Ebû Yûsuf Yakup, Hristiyanlarla cihad edilmesi gerektiğine karar verdi. Bu sebeple ülkesinin doğusunu tehdit eden Abdülvâdî Hükümdarı Yağmurasan ile sulh yapıp Hristiyanlara karşı birleşmeyi teklif etti. Ancak Yağmurasan eskiden beri aralarında cereyan eden mücadeleleri bir kenara bırakıp Hristiyan Kastilya Krallığına karşı birlikte hareket etmek yerine intikam duygusuyla yaklaşmış sulh fikrine yanaşmadı. Bu gelişmeler üzerine Endülüs'e geçişini bir süreliğine ertelemek durumunda kalan Ebû Yusuf, sulhe yanaşmayan ve aralarında daha önce cereyan eden savaşlarda kaybettiği yakınlarının intikamını alma düşüncesiyle dış bileyen Yağmurasan'a karşı askerî harekâta geçti. Vüde şehri yakınlarında İslî Vadisi'nde gerçekleşen savaşta Yağmurasan karşısında büyük bir zafer elde etti, akabinde başkent Tilimsan'ı kuşattı. Bununla birlikte bazı kabilelerin isyanından çekinerek muhasara kaldırılıp Fas'a geri döndü (670/1272) (İbn Ebî Zer', 1972a, s. 129-133; İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 380-381; Harîrî, 1985, s. 39-40).

b. Ebû Yûsuf Yakup el-Mansûr'un Endülüs Seferleri Öncesi Hazırlık Süreci

Ebû Yusuf, elde ettiği bu zaferden sonra Endülüs'e askerî destek konusunda yarım kalan işini tamamlamak üzere birtakım hazırlıklarda bulundu. Tam da o günlerde Gırnata Hükümdarı İbnü'l-Ahmer'in vefat haberini alan (26 Cemâziyelâhir 671/18 Ocak 1273) Ebû Yûsuf Yakup, Endülüs'e geçişini bir kere daha ertelemiş oldu. İbnü'l-Ahmer'in vefatıyla birlikte yerine veliahdı olarak oğlu Ebû Abdullah Muhammed el-Fakîh'in (671-701/1273-1302) tahta geçişi tamamlandıktan sonra (İbnü'l-Hatîb, 1968, s. 19) Ebû Yûsuf Yakup, Endülüs'e geçmek üzere hazırlık yaptı. Öncelikli olarak o sırada Muvahhidler'in elinde bulunan önemli liman şehirlerinden biri ve Endülüs'e asker sevinde önemli konuma sahip olan Tanca şehrini Zilhice 671 (Temmuz 1273) yılında muhasara altına alarak üç ay gibi kısa bir süre sonra ele geçirdi (Rebîülevvel 672/Ekim 1273) (Harîrî, 1985, s. 40; Özkuyumcu, 2010, 561). Ardından Hafsîler'den bağımsız olarak otuz yıldır Fakîh Ebû'l-Kâsım el-Azafî tarafından yönetilmekte olan önemli tersane şehirlerinden biri olan Sebte'yi muhasara altına aldı (Cemâziyelevvel 672/Aralık 1273). Aralarında yapılan anlaşmaya göre şehrin Ebû'l-Kâsım tarafından kendisine teslim edilmesi karşılığında orada yönetici olarak kalmasına izin verilecekti (İbn Ebî Zer', 1972a, s. 136-138; İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 388-389; Harîrî, 1985, s. 40-41; Ceran, 2009, c. 36, s. 258). Onun Endülüs'e geçmek üzereyken ülkesinin kuzeyinde bir takım askerî faaliyetler içerisine girmesi, geçiş güzergâhını kontrol altında tutmak istemesiyle izah edilebilir.

Emîrû'l-mü'minîn Ebû Yûsuf, ülkesinin kuzeyi ile ilgili gereken tedbirleri aldıktan sonra bu kez doğudaki topraklarının emniyetiyle ilgilenmeye başladı. Bu amaçla Mağrib'deki faaliyetlerine devam ederek ülkesinin doğusunda tehdit olarak algıladığı Yağmurasan'ı bertaraf etmek ve Mağrib'deki konumunu sağlamlaştırmak üzere harekete geçti. Böylece Yağmurasan'ın elinde bulunan Sicilmâse ve Sahrâ'ya kadar olan bölgeleri ele geçirerek Mağrib'i Aksâ'daki hâkimiyetini tamamlamış oldu (Rebîülevvel 673/Eylül 1274) (İbn Ebî Zer', 1972a, s. 138-140; İbn Haldun, 1998-1999, VII, 389, 393). Mağrib'de elde ettiği bu hâkimiyet, onun bölgede üstünlüğü ele geçirmesine katkıda bulunurken rekabet halinde olduğu Abdülvâdîler tarafından da tanınmasını sağlamıştır. Bu şekilde doğu topraklarını emniyet altına alan Ebû Yûsuf Yakup, Endülüs Müslümanlarına yönelik destek amaçlı çıktığı seferlerini rahat bir zeminde gerçekleştirebilecektir. Onun bu çabası, Endülüs'teki Müslümanlara yardım konusundaki hüsnü niyetini göstermesi bakımından önemlidir.

Mağrib’de bunlar gerçekleşirken Endülüs’te Hıristiyan İspanyolların Nasrîler üzerine yeni bir saldırı hareketinde bulunup Gırnata yakınlarına kadar gelmeleri, bu esnada bazı yerleri ele geçirip Müslümanlara zarar vermeleri üzerine Nasrî Sultanı Muhammed el-Fakîh, Ebû Yûsuf Yakup’a elçisi ile durumu anlatan ve kendisinden yardım isteyen bir mektup göndermiştir. Söz konusu mektupta Merînîlerin soyuna yönelik övgüden sonra Endülüs’te yaşayan Müslüman halkın yaşadığı zorluklardan bahsediyor, Hıristiyan orduları karşısında yaşanan korkuyu anlatıyor, Endülüs kalelerinin bir bir düştüğünü ifade ediyor, ellerinde kalan mevcut cami, minber ve mihrapların teslim edilmesinin istendiğini, yerlerine ise haçlar dikilip rahipler görevlendirileceğini söylüyordu. Allah yolunda yapacağı cihad için kendisine hayır dualarda bulunuyor, askerleriyle gelmesini istiyor, yaşananların vahametine dikkat çekerek böyle bir durumda önce Allah’ın sonra da ancak kendisinin yardım edebileceğini söylüyor ve kendisinden yardım istiyordu (673/1275). Mektupta da ifade edildiği gibi İslam’ın şiarı olan her ne varsa bunların tamamını ortadan kaldırıp bölgeyi tamamen Hıristiyanlaştırma çabası içerisinde olan Kastilya Krallığı, yüzyıllardır bu toprakları ruhlarıyla beslemiş olan Müslümanları ana karanın dışına itmek istiyor, bunun için elinden geleni yapıyordu. Yaşanılan korkular ve zorluklar elbette ki sadece bir mektuba sığdırılabileceklerle sınırlı değildi. Olan bitenin izah edilmesi gerekiyordu. Bu yüzden Nasrî Sultanı, sık aralıklarla elçiler gönderiyor, işin ciddiyetini anlatmaya çalışıyor ve Endülüs’teki İslam ruhunun gelecek yüzyıllara aktarılacak kalıcı hale gelmesi için elinden geleni yapıyordu. Bu amaçla Mağrib’e gönderilen bir elçi heyeti, sultanın kâtibi Ebû Ömer b. el-Murâbit tarafından kaleme alınan bir şiiri Merînî Hükümdarının huzurunda okumuş, Endülüs’teki Müslümanların yaşadığı zorluklar karşısında sessiz kalışlarına sitemde bulunmuştur.² Yaşanılan çaresizliğin şiire yansıyan bu hali, gelinen son noktayı göstermesi açısından önemli olduğu kadar İslam’ın kardeşlik anlayışına temasta bulunarak bir görev ve sorumluluğun gereğince yerine getirilmemesinin öfkesine dair izler barındırıyordu.

Yine Endülüs’ün tanınmış ailelerinden biri olan Benî Eşkîlûle elçisi de aynı amaçla gelip Merînî Sultanı Ebû Yûsuf’u yardım etmeye teşvik edenler arasında idi. Ard arda gelen bu elçiler onun hoşuna gidecek övgü dolu sözler sarf ediyor, büyük sultan oluşu sebebiyle konumunu yüceltiyor, Endülüs’teki geleceklerini onun kudretli ellerine teslim ediyorlardı. Gelen elçilerin sultan ile görüşmeleri esnasında gerçekleşen bir konuşma önemlidir. Bahsedildiğine göre İbnü’l-Ahmer ölüm döşeğindeyken oğlu Muhammed el-Fakîh’e Endülüs’ün geleceği hakkında bazı tavsiyelerde bulunmuştu. Ona Endülüs kale ve şehirlerinin Hıristiyanlar tarafından bir bir ele geçirilmesi sebebiyle Merînî Hükümdarı Ebû Yûsuf Yakup’tan yardım istemesini tavsiye ediyor, hatta bu amaçla kendi el yazısı ile yazmış olduğu bir beratı oğluna teslim edip öldüğü zaman bu beratı Merînî sultanına göndermesini ve Endülüs’e geçmesi için ona çağrıda bulunmasını söylüyordu. Gırnata Sultanı Muhammed el-Fakîh’in Merînî sultanını ısrarla Endülüs’e çağırmasını sadece yaşanan zorluklarla izah etmek eksik kalacaktır, zira bu çağrının aynı zamanda Gırnata’nın ölüm döşeğindeki sultanının son talimatı olarak gerçekleştiğini söylemek de yerinde olacaktır. Bu gelişmeler üzerine Ebû Yûsuf, gönderdiği cevabî mektubunda onların gönüllerini teskin edici bazı sözler sarf ediyor, 674 (1275) yılı başlarında Endülüs’e geçmeyi vaad ediyordu. Bu durum Nasrî Sultanı Muhammed el-Fakîh’i oldukça memnun etmiştir (İbn Ebî Zer’, 1972a, s. 140-143; Ziya Paşa, 2012, s. 280; Şükürov, 2008, s. 52-53). Aslına bakılırsa sultanın bu vaadi daha önce Endülüs’e sevk edilen askerî desteklere benzemiyordu. Daha önce emirleri kumandanlığında sevk ederken birlikler, düşmanı

² “Ey kardeşlerimiz, başımıza gelen felaketten ve kötülükten dolayı kalpleriniz erimiyor mu? Rumlar kardeşlerinize böyle kötülük ederken sizin kılıçlarınız intikam için takılmayacak mı? Ey Merînoğulları! Siz bizim komşumuzsunuz ve yardım istenirken çağrılacak ilk kişilersiniz. Size cihad farz kıldı. Haydi gerçek ve kesin olan farza koşun. Müslümanlara ne oluyor da orada düşman birlik halindeyken kendileriyle birlik değiller? Böyle bir yolda özür kabul edilmezken yarın nasıl olacak da peygamberinize mazeret beyan edeceksiniz?” (bk. Atik, 1976, s. 420-421; Toprak, 1995, s. 203-204).

savmaktan öteye geçemeyen geçici püskürtmelerde bulunmuşlardı. Bu defa kendisi orduyu bizzat komuta etmekle orada yapılacak olanların savunmadan ibaret olmayacağını, geniş çaplı askerî harekâtlar planlanarak daha ileriye gidileceği mesajını veriyordu.

Üst düzey devlet adamlarıyla yaptığı istişareler neticesinde Endülüs Müslümanlarına yardım etmek niyetiyle Endülüs'e geçme ve Hıristiyanlara karşı Nasrîler'in yanında cihad etme kararı alan Emîrül-mü'min Ebû Yûsuf, Bu konuda Gırnata sultanı ile yaptığı diplomatik görüşmelerden sonra Ramazan 673'te (Mart 1275) Endülüs'e sefer için hazırlıklara başladı. Sebte Emiri el-Azefî'den yolculuk için gemi hazırlamasını istedi. Diğer taraftan oğlu Ebû Zeyyân'ı 5000 askerinin başında keşif amaçlı öncü kuvvet olarak gönderdi. Emir el-Azefî tarafından Sebte'de hazırlanan yirmi savaş gemisi Ebû Yûsuf'un oğlu Ebû Zeyyân kumandanlığındaki askerlerle Endülüs'ün sahil şehri Tarîf'e (Tarifa) geçtikten sonra Gırnata birlikleriyle birleştiler. Kastilya topraklarına girerek Şerîş'e (Jerez) kadar ilerleyerek çok sayıda esir ve ganimet elde ettiler (17 Zilhice 673/13 Haziran 1275). Nasrî Sultanı Muhammed el-Fakîh'in veziri İbn Hişâm, keşif seferinden dönen Ebû Zeyyân ve askerlerinin kamp kurabilmeleri için el-Cezîretülhadrà'yı (Algeciras) onlara teslim etti. Endülüs'te bunlar cereyan ederken Mağrib'de ise ayrı bir telaş vardı. Sultan Ebû Yûsuf, Endülüs'e geçmeden önce torunu Taşfîn b. Abdülvâhid'i tehdit olarak gördüğü Abdülvâdî Sultanı Yağmurasan b. Zeyyân'a göndererek ülkesinin doğusundan gelebilecek tehlikeyi bertaraf etmek için barış antlaşması yapmayı önerip kendisinden Hıristiyanlara karşı destek istedi. Yağmurasan, Merîni hükümdarının teklifini kabul ederek aralarında gerçekleştirdikleri sulh ile meseleyi çözüme kavuşturarak böylece Merîni ordusunda yardımcı kuvvet olarak yerini aldı. Ebû Yûsuf, arkasını emniyete aldıktan sonra Endülüs seferi için hazırlıklara başladı (Muharrem 674/ Temmuz 1275). Bu gelişmelerden sonra Nasrî veziri İbn Hişâm, Mağrib'e geçip Tanca yakınlarında bulunan ordugâhta Ebû Yûsuf ile görüştü. Bu görüşmeler esnasında dikkat çeken husus, Ebû Yûsuf'un Endülüs'e geçmeden önce askerinin orada konaklayacağı mevzileri belirlemek ve buna dair teminat almak oldu. Buna göre askerinin konaklaması için Tarîf (Tarifa), Runde (Ronda) ve el-Cezîretülhadrà (Algeciras) gibi önemli kale ve mevzilerin kendilerine tahsis edilmesini talep ediyordu. Bu isteğinin kabul edilmesi üzerine askerî hazırlıklarını tamamlayarak beraberinde Abdülvâdî Sultanı Yağmurasan da olmak üzere Endülüs'e geçti (21 Safer 674/16 Ağustos 1275) (İbn Ebî Zer', 1972a, s. 143-147; İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 394-397; Makkârî, 1990, s. 311; Şükürov, 2008, s. 53-54).

c. Ebû Yûsuf Yakup el-Mansûr'un Endülüs Seferleri

Bu geçişle Endülüs'e ilk seferini de gerçekleştirmiş olan Ebû Yûsuf, Avrupa kıyılarına geçtiği zaman Endülüs topraklarında halkın büyük teveccühü ile karşılandı. Tarîf (Tarifa) şehrinde Nasrî Hükümdarı Muhammed el-Fakîh ve Benî Eşkilûle Emiri Ebû Muhammed ile askerî bir takım görüşmeler gerçekleştirmesinin akabinde askerinin yönetildiği merkez karargâhı lojistik destek sağlamak için bir kıyı kenti olması sebebiyle Tarîf şehrine kurdu. Kendisi de burada konakladı ve orduyu buradan yönetti. Buradaki hazırlıklarını tamamlayan Ebû Yûsuf, askerleriyle birlikte el-Ferentîre'ye (Frontera) girerek Hıristiyan hâkimiyetindeki bölgeleri yağmaladı. Ardından yoluna devam ederek Übbede'ye (Ubeda) kadar ilerledi. Ordunun diğer bir kolu ise Kurtuba'ya (Cordoba) kadar ulaşmıştı. Bu bölgelerde çatışmalara giren ordu, daha sonra geri dönüp İstecce'de (Écija) kamp kurdu (İbn Ebî Zer', 1972a, s. 143-147; İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 394-397; Makkârî, 1990, s. 311; Şükürov, 2008, s. 53-54).

Merîni ordusunun bu hızlı ilerleyişi ve geniş çaplı askerî harekâtı Kastilya Krallığını endişeye sürüklemiş olacak ki derhal askerî hazırlıklara başlayıp Don Nuño Gonzales de Lara kumandanlığında 90.000 kişiden oluşan orduyu Merîniler üzerine sevk ettiler. İki ordunun karşılaşacakları an gelip çatığında Müslümanlar korku ve endişelerini gizleyemediler. Zira Endülüs Müslümanlarının büyük İkâb (Las Navas de Tolosa) Savaşı'nda (609/1212) Hıristiyanlar karşısında aldıkları yenilgi hala tazeliğini koruyor, başarısız olma korkusu Müslümanları endişeye

sürüklüyordu. Durumu fark eden Ebû Yûsuf, iki rekât namaz kıldıktan sonra askerinin karşısında geçerek Hz. Peygamber'in Bedir'de ashabına yaptığı duayı okuyup onları cesaretlendirici bir konuşma gerçekleştirdi. Ebû Yûsuf'un bu konuşmasından moral bulan İslam ordusu, İstecce (Écija) yakınlarında düşman ordusu ile aralarında cereyan eden savaşın neticesinde galibiyet elde ederken Kastilya ordusu ağır bir yenilgiye uğradı. Üstelik Kumandan Don Nuño ve bazı ileri gelen devlet adamları savaş meydanında öldürüldü (15 Rebîlevvel 674/9 Eylül 1275). Tarihe İstecce (Écija) zaferi olarak kaydedilen bu zaferin ardından çok sayıda ganimet ve esir ele geçirildi. Bunlar daha sonra askere dağıtılmak üzere el-Cezîretülhadrâ'ya (Algeciras) getirilmiştir (İbn Ebî Zer', 1972a, s. 148-151; İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 398; Harîrî, 1985, s. 43-46; Şükürov, 2008, s. 54-55).

Uzun yıllar sonra ilk defa düşman ordusuna büyük zayıf verdirerek önemli bir başarı elde eden İslam ordusu, Endülüs ruhunun yeniden can bulduğu bir atmosferi soluyor, Endülüs halkının da aynı havayı teneffüs etmesine vesile oluyordu. İkâb (Las Navas de Tolosa) Savaşı'nda (609/1212) alınan yenilgiden sonra elde edilen bu zafer, Müslümanların Hıristiyanlar karşısında elde ettiği Zellâka (Sagrajos) (479/1086) ve Erek (Alarkos) (591/1195) zaferlerini hatırlatıyor, Endülüslü Müslümanları olduğu kadar Mağriblileri de oldukça heyecanlandırıyordu. Bu heyecana Mağrib halkının da iştirak etmesi için zafer, Fas ve Merâkeş'te minarelerden halka ilan edilmiştir. Zafer sarhoşluğunun yaşandığı bu günlerde Fakîh Ebû'l-Kâsım el-Azafî, Rabbine olan şükürünü ifade etmek üzere güzel bir yazı kaleme almış, Emîrû'l-mü'minîn Ebû Yûsuf da mektubun hemen her yere ulaştırılmasını ve minberlerde okunmasını emretmiştir (İbn Ebî Zer', 1972a, s. 152-156; Tamdoğan, 2014, s. 39-40). Bu zafer, bir taraftan Müslümanların gerektiğinde birlik olup büyük bir zafer elde edebileceğini gösterirken diğer taraftan Endülüs Müslümanlarının bir süre daha Endülüs'te kalmalarının ümidi olmuştur. Ancak elde edilen bu zafer düşmanı tamamen yok etmiş değildi. Hatta daha da güçlenerek gelme ihtimalleri vardı. Bunun için İslam ordusunun düşmana karşı hazırlık içinde olması, yeni planlar ve yeni stratejiler geliştirmeleri gerekiyordu. Ayrıca büyük bir çatışmanın içinden yorgun çıkan askerinin yeni bir harekât için dinlenmesi gerekiyordu. Bu işler için belirlenen bir aylık sürenin sonunda yeniden askerî pozisyon alıp ikinci kez Kastilya topraklarına giren İslam ordusu, kısa sürede İşbiliye (Sevilla) sınırlarına kadar ulaştı. Şehri yağmaladıktan sonra oradan Şeriş (Jerez/Xerez) civarına gelindi. Burada halkın direnişi ile karşılaşan İslam ordusu, şehri muhasara altına aldı. Kuşatmanın uzun sürmesi üzerine ileri gelen ve rahiplerden oluşan bir grup kendisinden sulh talebinde bulundular. Onların talebini kabul eden Emîrû'l-mü'minîn Sultan Ebû Yûsuf, bölgenin güvenliğini sağlamak üzere 3000 kişilik bir kuvveti el-Cezîretülhadrâ'da (Algeciras) bırakıp beş ay kaldığı topraklardan ayrılarak Mağrib'e geri döndü (Recep 674/Aralık 1275) (İbn Ebî Zer', 1972a, s. 158-159; İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 399; İmâmüddin, 1990, s. 330; Yiğit, 1985, IX, 39; Şükürov, 2008, s. 55).

Merînîler, Mağrib'deki muasırları Abdüvâdîler ve Hafsîler'den farklı olarak Endülüs Müslümanları söz konusu olduğunda daima Nasrî Devleti'nin yanında yer almışlardır. Bu açıdan bakıldığında Hıristiyanlara karşı savaşmak üzere her davet edilişlerinde icabette bulunmaları her iki devlet arasındaki ilişkilerin dostane bir zeminde ilerlemesine olanak sağlamıştır. Ancak bu süreçte meydana gelen bir gelişme Nasrî-Merînî ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Olayın anlaşılması için biraz geriye giderek Endülüs'te yaşananlara göz atmak gerekecektir. Şöyle ki Endülüs'te Muvahhid hâkimiyetinin (1147-1229) zayıflamasından sonra bağımsızlığını ilan eden ve Endülüs topraklarını kendi liderliği etrafında toplamayı hedefleyen mahallî liderlerden biri olan İbnü'l-Ahmer, Kastilya Krallığı'na karşı gösterdiği başarılı hücumlar neticesinde bazı mahallî idareler tarafından emir ilan edilip zamanla diğer mahallî idareler tarafından da tanınmıştı. Endülüs'ün tanınmış ailelerinden biri olan Benî Eşkilûle sülalesi de bu durumu desteklemişti. Dönüşümlü olarak devletin idaresini paylaşma hususunda anlaşarak onların devlet kurmalarına büyük ölçüde katkıda bulunmuşlardı. Ayrıca devlet henüz kuruluş aşamasındayken ilk Nasrî hükümdarı İbnü'l-Ahmer'i, İbn Hûd'a karşı desteklemiş, zamanla aralarında evlilik bağı kurularak müttefik durumdaki bu iki kabilenin

Turkish Studies

dostluklarının pekişmesini sağlanmıştı. Buna binaen İbnü'l-Ahmer, Benî Eşkilûle reisi Ebû'l-Hasan'a Vâdîâş (Guadix) valiliğini, oğlu Ebû Muhammed'e Mâleka (Malaga) ve Kumâriş (Comares) valiliğini vermişti. Ancak Benî Eşkilûle ailesinin, İbnü'l-Ahmer'in vefatının ardından yönetim sahalarını genişletme isteği ve Mâleka (Malaga) havalisinde bağımsız hareket etmeye başlamaları, Nasrî hükümdarı Muhammed el-Fakîh'i rahatsız etti. Hatta bu sebeple Mâleka'yı (Malaga) kuşatma altına aldı. Ancak ortaya çıkan Kastilya tehlikesi, netice elde etmeye engel oldu (İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 406-407). Ayrıca daha önce Benî Eşkilûle'ye verdiği vaatte durmayıp kendi oğlunu veliyaht tayin etti. Bu durum Eşkilûle sülalesinin kontrolleri altında bulunan Mâleka (Malaga) ve Vâdîâş'da (Guadix) Nasrîler'e karşı muhalif bir tutum izlemelerine sebep olurken diğer taraftan Nasrî Devleti'nin karşısında yer alan Kastilya Krallığı da kendi menfaati doğrultusunda tercihte bulunarak Eşkilûle sülalesini desteklemeye başlamıştı (Özdemir, 2016a, s. 246-247; Ferhat, 1993, s. 27). Doğal olarak bu durum Nasrî Devleti'ni bölgede yalnızlığa itmiş, bunu gidermek için alternatif çareler aramaya sevk etmiştir.

İslam dünyasının Hıristiyan baskısı altında yaşadığı bu topraklarda Müslümanların güçlerini birleştirip düşmana korku salmaları gerekirken dünyalık menfaatler uğruna birbirlerine fayda getirmeyen işlerle uğraşmaları hem performanslarını düşürüyor hem de düşmanın dikkatini o yöne sevk etmesine sebep oluyordu. Gerçeği fark ettiklerinde ise çoğu zaman geç oluyordu. Tarih bu hikâyenin yüzlercesini kayıt altına almış, aynı şey bir kez daha tekerrür ederek değişen bir şeyin olmadığını göstermiştir. Bunun neticesinde doğal olarak İspanyollar bu durumu değerlendirerek karşı atağa geçmişlerdir. Burada biraz Benî Eşkilûle ailesinden bahsetmek yerinde olacaktır. Zira Merînîler'in bölgedeki askerî faaliyetleri esnasında fiilen savaşlarda yer almışlar, Emîrû'l-mü'minîn Ebû Yûsuf nezdinde itibar elde etmişlerdi. Bu şekilde gelişen hadiseler, muhtemelen Merînîler'in bölgedeki askerî faaliyetleri esnasında yardımcı kuvvet olmaktan öte bir takım siyasi faaliyetler içinde yer almaları ve bölgede otoritelerini hissettirmeye yönelik girişimlerde bulunmaları Nasrî Hükümdarı Muhammed el-Fakîh'i endişeye sevk ediyordu. Onların bu faaliyetleri, daha önce bölgeye yardım amaçlı davet edilmiş olan Murâbitlar (1090-1147) ve Muvahhidler'in (1147-1229) İspanyollarla mücadele edip zaferler elde ettikten sonra Endülüs topraklarını hâkimiyet altına almaları ile neticelenen olaylarla paralellik arz etmesi, aynı şeyin kendileri başına gelebileceği konusunda Nasrî Sultanı Muhammed el-Fakîh'i kuşkulandırmış olmalıdır.

676 (1278) yılına gelindiğinde Nasrî Emiri, Mâleka (Malaga) valisi Ebû Muhammed b. Eşkilûle'nin vefat etmesiyle birlikte ondan boşalan yeri teslim almak üzere veziri Ebû Sultan Aziz ed-Dânî'yi göndermiş, ancak bu girişimi sonuçsuz kalmıştır. Bu sırada ikinci kez Endülüs'e geçen Ebû Yûsuf, doğrudan Mâleka'ya yönelmiş (6 Şevval 677/20 Şubat 1277), Mâleka (Malaga) halkı tarafından sevgi gösterileri ile karşılanmıştır. Ebû Yûsuf, yıl sonuna kadar orada kalarak bazı resmî görüşmeler gerçekleştirdikten sonra vefat eden Mâleka valisinin yerine oğlu Muhammed'i görevlendirmiştir. Bu durum Benî Ahmer Sultanı Muhammed el-Fakîh tarafından endişe ile karşılanmış, şüphelerinin yersiz olmadığı kanaatini uyandırmıştır (İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 407-408, 416). Bundan sonra Emîrû'l-mü'minîn Ebû Yûsuf Yakup, Benî Eşkilûle askerlerini kendi safına katarak Hıristiyan Krallıkların hâkimiyeti altındaki topraklara seferler düzenlemiş, İşbîliye (Sevilla) sınırlarına kadar ilerlemiştir. Bu sırada Nasrî Sultanı Muhammed el-Fakîh ile görüşmeyi ihmal etmeyerek aralarındaki gerginliği giderici birtakım girişimlerde bulunmuş, sonra da Mağrib'e geri dönmüştür (İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 408). Merînî Sultanının niyeti Nasrî Sultanını tatmin etmemiş olacak ki Ebû Yûsuf'un Mağrib'e dönüşünden sonra Kastilya Kralı ile anlaşarak Mâleka'yı (Malaga) ele geçirmek istemiş, Cebelitârik (Gibraltar) ve el-Cezîretülhadrâ'nın (Algeciras) zaptı konusunda Kastilya Kralını teşvik etmiştir. Diğer taraftan Mağrib'de de ittifak arayışlarında bulunmuş, Abdüvâdî Sultanı Yağmurasan'ı kendi safına çekmeye çalışmış, böylece Merînî Sultanı Ebû Yûsuf'un bir daha Endülüs'e geçişini engellemek istemiştir. Merînî Sultanı kendisine karşı oluşan bu ittifakla mücadelede başarılı olmuş ve Nasrî Devleti, Mâleka (Malaga) üzerindeki

Turkish Studies

hakkından feragat etmek zorunda kalmıştır (679/1280) (İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 417-418; Ceran, 2012, s. 226; Şükürov, 2008, s. 56-57). Ne ilginçtir ki Ebû Yûsuf Yakup, daha önce Nasrî Sultanı tarafından büyük sultan oluşu sebebiyle defalarca kez Müslümanları Hıristiyan saldırılarından kurtarmak amacıyla Endülüs'e davet edilmişti. Ancak bir süre sonra Nasrîler, Murâbit ve Muvahhidler'in tahakkümünde kalan Mülûkü't-tavâif'in düştüğü duruma düşmemek düşüncesiyle bağımsızlıklarını muhafazaya yönelik bir strateji takip ederek Hıristiyanlarla ittifak kurmuşlardır (Özdemir, 2016b, s. 144; Yiğit, 2006, s. 420). Böylece Merînîler'in bir daha Endülüs'e geçişini engellemek istemişler, ancak buna muvaffak olamamışlardır.

Merînî Sultanı Ebû Yûsuf'un üçüncü kez Endülüs'e geçmesine sebep olan hadise ise Kastilya tahtında yaşanan iç savaş idi. 681 (1282) yılı başında Kral X. Alfonso'un oğlu IV. Sancho (1284-1295) bir grup ileri gelen ile babasına karşı ayaklanma başlatmıştır. Kral Alfonso, oğlunun bu isyanı karşısında onu veraset hakkından mahrum bırakmış, bundan dolayı aralarında çatışmalar çıkmıştır. Yenilgiye uğrayan Kral, tahtını oğlu IV. Sancho'ya kaptırınca Ebû Yûsuf'tan yardım istedi. Ebû Yûsuf Endülüs'e geçerek el-Cezîretülhadrâ'da (Algeciras) ordugâh kurdu. İttifak kurduğu X. Alfonso ile Kurtuba, Tuleytula (Toledo) ve Mecrît (Madrid) yakınlarında IV. Sancho'ya karşı savaşlar gerçekleştirdi. Merînîler'in hızlı ilerleyişleri o sırada tarafsız kalan Nasrî Sultanı Muhammed el-Fakîh'i endişelendirdi. Sultan aldığı bir kararla Kastilya'nın yeni Kralı Sancho ile ittifak yaparak o sırada Merînîler'in kontrolünde bulunan el-Münekkeb'e saldırdı. Bu girişimi haber aldıktan sonra çok sinirlenen Merînî Sultanı Ebû Yûsuf, Kastilya Krallığı ile savaşmaya bir süre ara verip Nasrî Devleti'nin üzerine ordu sevk etti. Durumun ciddiyeti karşısında askerlerini geri çeken Nasrî Sultanı, Ebû Yûsuf ile anlaşmaya çalıştı. Onun müspet yönde yaklaşım sergilemesi ile taraflar arasında barış gerçekleşti. Bir süre el-Cezîretülhadrâ'da (Algeciras) kalan Ebû Yûsuf, daha sonra Mağrib'e geri döndü (Şaban 682/Ekim 1283). Bu arada Kral X. Alfonso ile tahtı ele geçiren oğlu IV. Sancho arasındaki mücadele bundan sonra da devam etmiş, X. Alfonso'nun 683 yılında (1284) ölümüyle nihayete ermiştir. Bundan sonra IV. Sancho herhangi bir mücadele ile karşılaşmadan tahta tek başına oturmuştur (İbnü'l-Hatîb, 1980, s. 56; İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 424-427, Şükürov, 2008, s. 59-60).

Ebû Yûsuf'un Endülüs'e gerçekleştirdiği seferlerin askerî bakımdan en güçlüsü Safer 684 (Nisan 1285) yılında gerçekleştirdiği dördüncü Endülüs seferidir. Ebû Yûsuf, askerinin ordugâh şehirlerinden olan Tarîf'e (Tarifa) ardından el-Cezîretülhadrâ'ya (Algeciras) geçerek muhtemelen askerî harekâtının rotasını belirlemek üzere bir takım hazırlıklar yaptıktan sonra önce Vâdi Lekke'ye (Guadalate), ardından Şeriş'e (Jerez) geçerek buralarda çatışmalara katıldı. Oğlu ve veliahdı Ebû Yakub'u başka bir birliğin başında İşbîliye'ye (Sevilla) gönderip şehri yağmalattı. Bu arada görevlendirdiği birlikleri el-Kanâtır, Rûta, Erkeş, Sukût gibi daha pek çok kale ele geçirildi. Gırnata birliklerinin ve donanmalarının da katıldığı bu sefer ile İşbîliye (Sevilla), Leble (Niebla), Karmûne (Carmona), İstece (Écija), Cibâlû's-Şüref ve el-Ferentîre (Frontera) bölgelerine kadar ilerleyen Merînî ordusu, bu bölgelerde bir takım tahrip faaliyetlerinde bulundu. Nasrî Hükümdarı Muhammed el-Fakîh de bir grup asker göndermek suretiyle Merînîler'i destekledi. Diğer taraftan Ebû Yûsuf'un Mağrib'den getirdiği donanma Kastilya donanması ile girdiği savaşı kazandı ve onları kendi kara sularına çekilmeye mecbur bıraktı. Zor durumda kalan Kral Sancho barış istemek durumunda kalıp Merînî Sultanının dilediği şartları kabul edeceğini bildirdi. Merînî Sultanının bunu kabul etmesi üzerine Vâdi Lekke (Guadalate, Guadalbeca) yakınlarında Aynü's-Sahra kalesinde imzalanan barış anlaşmasına göre Kastilya Krallığı, Müslüman tüccarlara ülkesinde her türlü serbestliği tanıyacak, bazı vergileri kaldıracak, Müslüman sultanların aralarına girip fitne sokmayacaktı. Bu seferin diğer bir kazancı ise sulh şartları arasında olan Ebû Yûsuf'un Endülüs'ün düşmüş kalelerinde Hıristiyan Kastilya Devleti'nin eline geçmiş olan Arapça eserlerden bir miktarını istemesi ve Kralın bu isteğe uyarak on üç yük kitap göndermesi olmuştur. Fas'a gönderilen bu kitapların oradaki kütüphanenin

Turkish Studies

temelini oluşturduğu söylenilebilir (İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 427-435; Harîrî, 1985, s. 49-50; Harekât, 1984, II, 23; Ceran, 2012, s. 227).

Merîniler'in "Emîrû'l-müslimîn" unvanını kullanan ilk sultanı olan Ebû Yûsuf Yakup, Endülüs'te işleri yönetmek üzere oğlu Ebû Zeyyân'ı görevlendirmiş ve ona Nasrî Devleti'nin yönetim işlerine müdahale etmemesini tavsiye etmiştir. Bu durum onun bölgede hâkimiyet kurucu bir tavır içerisine girmediğini gösteren önemli bir ayrıntıdır. Onun Endülüs bölgesindeki en önemli icraatlarından biri de ceşülgüzât teşkilatını kurmak olmuştur. Endülüs'e sık düzenlediği askerî seferler sebebiyle orada sürekli asker bulundurma ihtiyacının doğması, bir teşkilat kurmayı da gerekli hale getirmiştir. Emîrû'l-mü'minîn Ebû Yûsuf Yakup, son seferini düzenlediği Endülüs'ün el-Cezîretülhadrâ (Algeciras) bölgesinde hastalanarak vefat etmiş, cenazesi Mağrib'e getirilerek Selâ şehrine yakın Şâle'ye defnedilmiştir (22 Muharrem 685/20 Mart 1286) (İbn Haldûn, 1998-1999, VII, 436; İbnü'l-Kâdî, 1973, II, 558; İbnü'l-Ahmer, 2003, s. 27, Ceran, 2013, s. 231).

Sonuç

Cesareti, adaleti ve ilmî şahsiyeti ile maruf Ebû Yûsuf Yakup el-Mansûr, Merîniler Devleti'nin gerçek kurucusu olarak kabul edilmektedir. Mağrib-i Aksâ'da Abdülvâdîler ve Muvahhidler'den ele geçirdiği topraklarla hâkimiyet sahasını genişletirken diğer taraftan Muvahhidler devletine son vererek bölgedeki varlığını sağlamlaştırmıştır. Onun dönemini önemli kılan husus, Endülüs Müslümanlarını korumaya yönelik gerçekleştirmiş olduğu askerî faaliyetleridir. Bunun için İspanyollara karşı Müslümanları korumak maksadıyla askerî birlikler göndermiş, daha sonra kendisi de bizzat gitmek suretiyle on yıl içinde dört sefer gerçekleştirmiştir. Bu seferlerinin her birinde cihad ruhunu diri tutmuştur. Mağrib'de hüküm süren muasırı olduğu Abdülvâdîler ve Sa'dîler'den farklı olarak tüm performansını Endülüs'te cihad etmeye harcayan Emîrû'l-mü'minîn Ebû Yûsuf Yakup el-Mansûr, bu yönüyle Murabıtlar ve Muvahhidler Devleti'nin cihad anlayışını sürdürdüğünü göstermiştir. Ayrıca kendi devletinden önce Mağrib'de kurulmuş olan Murabıtlar ve Muvahhidler gibi bölgede hâkimiyet kurma düşüncesi de taşımamıştır. Merîniler'in Endülüs'e geçtiği dönemlerde Kastilya Krallığı'nın içinde bulunduğu kargaşa ve çatışma hali, Endülüs'ün kaybedilmiş topraklarını yeniden ele geçirmek için büyük bir fırsat sunmuştur. Ancak Nasrî Devleti'nin Merîni tahakkümünden endişe ederek Kastilya Krallığı ile Merîniler arasında izlediği denge politikası, İspanyollara karşı onlarla birlikte hareket etmeye mâni olmuştur. Bu durum Merîniler'in Endülüs'te İspanyollar karşısında elde ettikleri fırsatı değerlendirememelerine ve bölgede gerçekleştirdikleri askerî faaliyetlerinin kesin sonuca ulaşamamasına sebep olmuştur. Onun bölgedeki askerî faaliyetleri ile ilgili olarak daha ziyade Hıristiyan Kastilya Krallığını tahrip etmeye ve gücünü kırmaya yönelik olduğu, bunun ötesine geçilemediği söylenebilir. Tüm bunlara rağmen Merîni Devleti'nin bölgede gerçekleştirdiği faaliyetlerin, Müslümanların orada kalışlarını bir süre daha uzattığı yadsınamaz bir gerçektir.

KAYNAKÇA

- A'racî, Nidâl Müeyyed Mâlullah Azîz. (2004). *ed-Devletü'l-Merîni alâ ahdi's-Sultan Yûsuf Yakub el-Merîni 685-706/1286-1306*, Musul.
- Atîk, A. (1976). *el-Edebü'l-Arabî fi'l-Endülüs*, Beyrut: Dârü'n-Nehdati'l-Arabiyye.
- Ceran, İ. (2009). Sebte, *DİA* (Cilt 36, s. 258-260). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- Ceran, İ. (2012). *Fas Tarihi*, Ankara: TTK yay.
- Ceran, İ. (2013). Merîniler Devleti, *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science*, Volume 6, Issue 2, p. 223-268.
- Ferhat, Y. Ş. (1993). *Gurnata fî zilli Beni'l-Ahmer*, Beyrut: Dârü'l-Cil.

- Halife, A. (1994), Ebü'l-Bekâ er-Rundî, *DİA* (Cilt 10, s. 298-299). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- Harekât, İ. (1984). *el-Mağrib abre't-târih*, I-III, 2. bs., Dârü'l-beyzâ: Dârü'r-Reşâdi'l-Hâdise.
- Harîrî, M. İ. (1985). *Târihü'l-Mağribi'l-İslâmî ve'l-Endelüs fi asri'l-Merîni*, Kuveyt: Dârü'l-Kelâm.
- İbn Ebî Zer'. (1972a). *ez-Zahîretü's-seniyye fi târihi'd-devleti'l-Merîniyye*, Rabat: Dârü'l-Mansûr.
- İbn Ebî Zer', Ebü'l-Hasan Ali b. Abdullah b. Ahmed b. Ömer İbn Ebü Zer' el-Fâsî (ö 762/1326). (1972b). *Enîsü'l-mutrib bi-ravzi'l-kirtâs fi ahbâri mülûki'l-Mağrib ve târihi medîneti Fâs*, Rabat: Dârü'l-Mansûr.
- İbn Haldûn, Ebü Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî (ö. 808/1406). (1998-1999). *Kitâbü'l-İber ve dîvânü'l-mübtede' ve'l-haber fi eyyâmi'l-Arab ve'l-Acem ve'l-Berber ve men âsarahüm min zevi's-sultâni'l-ekber* (nşr. Dârü'l-Kitâbi'l-Mısri-Dârü'l-Kitâbi'l-Lübnânî), I-VIII, Kâhire: Dârü'l-Kütübi'l-Mısri-Beyrût: Dârü'l-Kütübi'l-Lübnânî.
- İbnü'l-Ahmer, Ebü'l-Velîd İsmail b. Yusuf el-Gırnatî. (2003). *Ravzatü'n-nisrîn fi devleti Benî Merîn* (thk. Abdülvehhâb b. Mansûr), 3. Baskı, Rabat: el-Matbaatü'l-Mülkiyye.
- İbnü'l-Hatîb, Ebü Abdullah Lisânüddin Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Hatîb (ö. 776/1374). (1968). *Künâsetü'd-dükkân ba'de intikâli's-sükkân havle'l-'alâkâti's-siyâsiyye beyne memleketi Gırnata ve'l-Mağrib* (thk. Muhammed Kemâl Şebâne), Kâhire: el-Müessesetü'l-Mısriyye el-Âmme.
- İbnü'l-Hatîb. (1980). *el-Lemhatü'l-bedriyye fi'd-devleti'n-Nasriyye*, Beyrut: Dârü'l-Âfâki'l-Cedîde.
- İbnü'l-Kâdî, Ebü'l-Abbas Şihabeddin Ahmed b. Muhammed b. Muhammed Miknâsî (ö. 1025/1616). (1973). *Cezvetü'l-iktibas fi zikri men halle mine'l-a'lâm bi'l-medîneti Fâs*, I-II, Rabat: Dârü'l-Mansûr.
- İmâmüddin, S. M. (1990). *Endülüs Siyasî Tarihi* (trc. Yusuf Yazar), Ankara: Rehber yay.
- İnan, M. A. (1987). *Nihâyetü'l-Endelüs ve târihü'l-arabi'l-mütenassırîn*, Kâhire: Mektebetü'l-Hancı.
- Makkârî, Ebü'l-Abbas Şehabeddin Ahmed b. Muhammed b. Ahmed Makkârî (ö. 1041/1631). (1990). *el-Endelüs min nefhi't-tîb* (neşre haz. Adnân Derviş, Muhammed el-Mısri), Dimaşk: Vizâretü's-Sekâfe.
- Özdemir, M. (2016a). *Endülüs Müslümanları Siyasî Tarih*, Ankara.
- Özdemir, M. (2016b). *Endülüs*, Ankara: TDV yay.
- Özkuyumcu, N. (2010). Tanca, *DİA* (Cilt 39, s. 560-562). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- Şükürov, Q. (2008). *Benî Ahmer Devleti (1232-1492)* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tamdoğan, Z. G. (2014). *Merînîler Dönemi (592-869/1196-1465) Sosyo-Kültürel ve İktisadî Hayat* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Toprak, M. F. (1995). Endülüs Şiirinde İstigâse. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 37 (1-2), 197-206.
- Yiğit, İ. (1985). Benî Ahmer Devleti, *Siyasî Dinî Kültürel Sosyal İslam Tarihi* (Cilt IX). İstanbul: Kayıhan yayınevi.
- Yiğit, İ. (2006). Nasrîler, *DİA* (Cilt 32, s. 420-424). İstanbul: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
- Ziya Paşa. (2012). *Endülüs Tarihi* (sad. Yasemin Çiçek), İstanbul.